

НИКОЛА ГОЛУБОВИЋ

ПЕВАЊЕ ПРИЧЕ: ХОРАЦИЈЕВЕ ЛИРСКЕ ПРИПОВЕСТИ*

САЖЕТАК: Квинт Хорације Флак у *Одама* смишљено наступа као песник лиричар, подешавајући свој израз према жанровским конвенцијама како су их уобличили најстарији лирски песници у Грка. Један елемент његовог креативног тумачења књижевног наслеђа јесу приповести. Иако је иначе слабо заступљено у лирском роду, причање прича Хорације користи као реторичко средство у песмама које су нарочито усмерене на пројектовање одређених вредности. Оде које одсликавају друштвено-културне и (конзервативно засноване) моралне идеале садрже приповести које служе као суптилни пример управо изложених начела. Приповедањем се Хорације служи и када говори о својим почецима. Намерно правећи од себе „бајковитог” и „легендарног” песника, човека богонадахнутог и Музама омиљеног, Хорације тражи од публике да га поистовети са његовим грчким узорима које је народна свест узимала као управо такве.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Хорације, приповедање, наратологија, ангажована поезија, лирско *ја*.

1. Увод

Приповедање као вид књижевног израза препознаје се као казивање следа догађаја од стране неког, идентификованог или непознатог, наратора. Уколико се ради о усменом казивању, приповедач ће најчешће бити једнак казивачу, тј. особи која изговара речи.

* Рад награђен I Бранковом наградом Матице српске за школску 2016/2017. годину.

Ако је посреди писани текст, приповедач може да буде један од ликова приче, или анонимни, добро обавештени и безлични казивач који бира које ће информације о догађајима презентовати читаоцу. Који год тип наратије да се налази пред примаоцем, управо је казивање то што тера на очекивање радње и догађаја.

Нарација као врста израза везује се традиционално за епски књижевни род. Најјаснији контраст епском приповедном роду чини лирика, коју одређује њена неепскост, тј. ненаративност. Уз лирски род асоцира се постојање тзв. лирског субјекта, чији је израз друкчији од нараторовог. Лирски израз веома је тешко дефинисати, али се начелно може рећи да га одликују експресивност и рефлексивност. Док је примарна интенција приповедања да обавести, лирски субјект као да циља на то да на примаоца (стварног или замишљеног) утиче, да га подстакне на емотивну реакцију или на делање.

Наративни и лирски израз, као два базична појма теорије књижевности, не стоје на сасвим једнаким равнима. Приповедање, премда се по преваходству везује за епски род, тек је један књижевни поступак који се у њему може јавити; технике којима се формира лирски текст бројне су. Сваки род редовно садржи елементе оног другог, задржавајући при томе своје дистинктивне одлике.

Корпус текстова који се кроз столећа сачувао под ауторском фирмом Квинта Хорација Флака одликују неке заједничке особине. Цео Хорацијев опус у стиху је; не постоје подаци да је он уопште писао књижевну прозу. Даље, ништа од Хорацијеве поезије не може се означити као епика; сâм је у више наврата декларисао своју наводну неспособност за стварање квалитетног јуначког епа (нпр. *Epist.* 2.1.250–259). Најзад, читав корпус унапред је уређен: своје песме Хорације је објављивао као жанровски дефинисане збирке.

Међу Хорацијевим песмама као лирски део замишљена је целина од четири књиге његових *Песам*а (или *Ода*, како ћемо их надаље звати, лат. *Carmina*). Оне су објављене у два наврата, прве три књиге 23. год. п. н. е., а четврта 16. г. Да су Хорацијеве *Оде* лирска поезија треба, међутим, узети у оном уско античком теоријском смислу: оне црпу формалне и садржајне елементе из онога што је у Хорацијево време било нормално схватано као целина, из архајске грчке лирике са острва Лезба.

Опонашајући стил, метрику и тематику Сапфе и Алкеја, Хорацију је пошло за руком да створи сложено и аутономно песничко дело. Иако је „први еолску песму у италске довео метре” (...*principes Aeolium carmen ad Italos / deduxisse modos*, *Carm.* 3.30.13–14), његове *Оде* сасвим одговарају месту и времену у коме су настале, одражавајући при томе расположења и рефлексije поетске персоне

коју је Хорације конструисао. Међу њима има похвалних песама, химни божанствима, симпотичких песама, али и клетви и ругалица. Једна од главних порука лирског субјекта *Ода* јесте *sapre diem*: животна разматрања која превладавају у збирци говоре да живот треба водити безбрижно, у пријатном друштву за гозбеном трпезом, без сувишне бригае о будућности. Гозбени и љубавни ужици за Хорација су проверени начин да се лакше прихвати неумољивост краткоће живота, али прави темељ среће и слободе јесте у непомућености духа који уме да сачува меру у срећним тренуцима и чврстину у невољама. Погрешним пак види живот испуњен тежњом за богатством и почастима; уместо бригае које то доноси препоручује миран сан човека с малим имањем.

Просечан читалац неће ићи по приповести у збирку која је, попут ове, експлицитно лирска и рефлексивна. Опште мишљење да су Хорацијеве *Оде* управо такве није сасвим погрешно. Чињеница је, међутим, да Хорације прича приче. Приповедање није незамисливо у лирским жанровима: Пиндарови епиникији садрже митолошке нарације као обавезан део. Али осим у оним одама које имитирају пиндарски стил и дикцију, Хорације приповеда и другде. Наративне партије јављају се одвише често, систематично и смишљено да бисмо их могли отписати као случајне.

О Хорацијевим наративним одама писала је исцрпно и проницљиво Мишел Лаури.¹ Анализирајући изабране песме указала је на унутрашње јединство које приповедање даје Хорацијевој збирци. Ослањајући се на њене поуке, наш ћемо приступ засновати нешто шире. Уместо да се држимо само збирке *Ода*, узећемо у обзир и остале Хорацијеве збирке, верујући да, када се служи приповедањем, он циља на постизање ефекта који надилази жанр у коме се тренутно налази. Другим речима, наративност код Хорација срачуната је на циљеве који се најбоље могу запазити у оквиру поетике читавог његовог корпуса.

Сматрамо да постоје две тематске целине међу Хорацијевим текстовима који садрже нарацију. Прву целину сачињавају текстови који би се могли окарактерисати као етички и морални. У њима се дискутује о склоностима, осећањима и поступцима који су на корист или штету друштву. Комуницира се са претпостављеним системом социјалних вредности у покушају да се неке од њих објасне и ојачају, док друге треба наново дефинисати. Погледаћемо какву улогу у том процесу играју приче.

Друга група Хорацијевих приповедних стихова тиче се персоне песника. Лирско *ja*, које непрестано настоји да се прикаже као

---

¹ Michèle Lowrie, *Horace's Narrative Odes*, Clarendon Press, Oxford 1997.

једнако стварној личности Хорација Флака, прибегава нарацији са циљем да око себе подигне вео легенде. Имајући на уму легенде какве су од лезбљанских и других раних грчких песника начиниле полумитске личности, Хорације прича бајковите приче о себи. Наводно аутентични аутобиографски подаци служе да допринесу слици о човеку који је (премда миљеник Муза и распевани занесењак) умео да узме учешћа у „правом” животу, да доноси погрешне одлуке и испашта због њих, да би најзад пристао у сигурну луку песништва. Поново се Хорације у различитим жанровима служио различитим видовима приповедања да би остварио своје намере.

Заједнички именитељ обе целине наративних текстова код Хорација јесте њихов циљ. Било да се ради о етичким дискурсима или о обликовању уметничке персоне, приповедни делови увек се налазе у текстовима који су усмерени ка споља. Њихов циљ није да забаве или обавесте, већ да, барем фиктивно, утичу, тј. убеди. Убеђивање се не остварује на дословном нивоу, и треба разумети да се од песме не очекује да придобије народ за одређену идеологију. Ради се једној врсти екстровертности или отворености текста, где се од читаоца који је пре имплицитан и идеалан него стваран очекује да прати наговештаје у тексту и „споји тачкице”, тј. допуни значење у самом чину примања, тј. читања.

Анализирајући текстове који одговарају поменути тематским целинама, покушаћемо да утврдимо улогу приповедања као реторичке стратегије у композицији Хорацијевог поетског дела. Осим тога, настојаћемо да кроз анализу наративних делова ближе одредимо циљеве песникових „отворених” или „усмерених” текстова.

2. Βίος καὶ πολιτεία

Хорацијев живот посведочен је необично исцрпно. Највећи број података црпе се из самих дела песникових, док је додатни извор Светонијев *Живот Хорацијев (Vita Horati)*, заправо извод из обимнијег његовог списка *De viris illustribus*. Светоније је захваљујући свом секретарском намештењу под Хадријаном имао јединствен приступ Августовој преписци, и цитирао ју је у биографији.²

Квинт Хорације Флак рођен је 8. децембра 65. год. п. н. е. у Ветузији, на граници између Апулије и Луканије (*Sat.* 2.1.34–35). Отац му је био ослобођеник, по професији благајник на јавним продајама или телал (*Sat.* 1.6.86–87), или, што је мање вероватно,

² Robin Nisbet, „Horace: life and chronology”, у *The Cambridge Companion to Horace*, ed. Stephen Harrison, Cambridge University Press, Cambridge 2007, 7.

продавац рибе (*Suet. Vita* 3). Приуштио му је образовање у Беневенту и Риму какво је било уобичајено за господске синове. Хорације у зрелим годинама још увек памти пацке учитеља Орбилија и учење Ливија Андроника наизуст (*Epist.* 2.1.69–71, 2.2.41–42). Оца описује као узрок свим својим добрим особинама (*causa fuit pater his*, *Sat.* 1.6.71) и као брижног и топлог старатеља (*Sat.* 1.6.81–99).

По више образовање Хорације је отишао у Атину. Тамо га је, са осталом сенаторском младежи римском, затекло Цезарово убиство. Када је Брут 44. године дошао у Атину многи ондашњи студенти пришли су његовој странци, међу њима и Хорације. Брзо је напредовао до положаја војног трибуна (*tribunus militum*, *Sat.* 1.6.48; *Vita* 6), и вероватно учествовао у битки код Филипа. Из ње се, како сам каже, повукао бацивши штит (*Carm.* 2.7.10), што треба схватити као позу и реминисценцију на Архилоха (фр. 5 West).

Добивши опрост од победничке стране (*Vita* 7), Хорације се вратио у Италију, али му је очевина у Везувији конфискована. Иако је наводно због сиромаштва почео да пише (*Epist.* 2.2.51–52), заправо се издржавао радећи као чиновник, писар у јавној благајни (*scriba quaestorius*, *Vita* 8). Вероватно је у ово време почео да пише своје ране *Satūre* и *Eūode*.³ Најважнији догађај из овог периода Хорацијевог живота је упознавање са Меценом. Вергилије и Варије представили су га „другом човеку у држави” на састанку који је највише личио на полицијско ислеђивање. Девет месеци касније (зашто толико? ухођење? „оперативна провера”?) позван је у Меценин неформални круг пријатеља (*Sat.* 1.6.54–61). Временом је постао близак и Августу (*Vita* 9–10). Од Мецене је добио кућу са окућницом, извором хладне воде и нешто шуме (*Sat.* 2.6.1–5). Ту, у сабинским брдима, радије је проводио време него у Риму. Живео је, вели, простим животом без раскоши (*Sat.* 1.6.104–131).

Године 37. Хорације је пошао са Меценом у осетљиву дипломатску мисију у Брундизиј, где је требало посредовати између Октавијана и Антонија, чији су односи постајали све затегнутији (*Sat.* 1.5). Учествовао је и у поморском рату против Секста Помпеја 36. год, где је умало погинуо. Године 35. појавила се прва књига *Satūra*.⁴ Смрт му је, међутим, најозбиљније запретила код куће, када се на њега умало срушило дрво (*Carm.* 2.13), највероватније 33. године (*Carm.* 3.8.9–12).⁵ Није сигурно да ли је Хорације био присутан у битки код Акција 31. године.⁶ Године 30. довршене су и објављене друга књига *Satūra* и *Eūode*.

³ Исто, 9.

⁴ Исто, 10.

⁵ Исто, 12.

⁶ Исто, 11–12.

Прве три књиге *Ода* издате су заједно, године 23.⁷ Нису наишле на пријем какав је Хорације очекивао, можда због његовог држања подаље од књижевних дружина (*Epist.* 1.19.35–36; 37–40). Чињеница је, међутим, да Хорацијева поезија није одговарала литерарним трендовима. Неотерички, александријски утицај још увек је био актуалан.⁸ Хорације се, можда због тога, окреће новом жанру. Године 20. или 19. објављена је прва књига *Писама*.⁹ Ради се о хексаметарским посланицама најчешће упућеним младим и аристократским пријатељима. У њима песник нуди моралне препоруке са позиције искуснијег човека.

Након што се вратио из похода на исток 19. године, Август је Хорацију понудио место свог личног секретара (*Vita* 18–25). Хорације одбија, што не угрожава његов однос са принцепсом: цар од њега наручује да састави химну за његов велики слет 17. године. Хорацијево ауторство *Carmen saeculare* посведочено је и сачуваним натписом (CIL 6.32323.149).¹⁰ Чини се да је код Августа порасло интересовање за Хорација и његово стваралаштво. Наручио је још две песме, у славу ратних победа својих пасторака Тиберија и Друза (*Carm.* 4.4 и 4.14; *Vita* 40–43). Хорације потом дописује и четврту књигу *Ода*. На Августово вајкање што му се није обратио ниједном од својих стихованих посланица Хорације помало иронично одговара првом из друге књиге *Писама* (*Vita* 60–66). Четврта књига *Ода* објављена је вероватно 13. године, а друга књига *Писама* и *Писмо Пизонима* (*Ars poetica*) иза 12. године.

Светоније обавештава да је Хорације био низак и здепаст (Хорације потврђује, *Epist.* 1.20.24; 1.4.15), због чега га је Август задиркивао. Наводно је био склон сексуалним егзибицијама. Мирни салаш у сабинском горју заменио је доцније монденским летовалиштем Тибуром, у Кампанији (*Vita* 70–79).

Хорације је преминуо 27. новембра 8. год. п. н. е., педесет и девет дана после Меценине смрти, у 57. години живота. Сахрањен је на падини Есквилина, крај свог дугогодишњег пријатеља (*Vita* 84–92).

3. Хорације класик и узор

Као што је већ речено, Хорацијево *Оде* нису примљене онако како је песник очекивао. Иако су га имитирали већ Овидије и нешто

⁷ Исто, 13.

⁸ Исто, 10, 14.

⁹ Stephen Harrison, „Dateline of works and major political events”, у *The Cambridge Companion to Horace*, ed. Stephen Harrison, Cambridge University Press, Cambridge 2007, 348.

¹⁰ Nisbet, нав. дело, 15.

касније Стације, у римској књижевности неће се јавити други прави лирски песник.¹¹ Утицај *Ода* нарочито ће се очитовати на пољу метрике, нарочито у нововековном европском класицизму.

Хорације, међутим, важи за „класика” римске књижевности. Текстуална традиција Хорацијева мери се по броју сачуваних рукописа још једино са Цицероновом и најстарији манускрипти датирају из 9. века.¹² Кроз средњи век највише су читане *Саџуре*, па се и у ренесансу пренело виђење Хорација као примарно моралног и етичког аутора.¹³ Спис који је извршио најјачи утицај на европску књижевност ипак остаје *Ars poetica*, која је инспирисала писце попут Боалоа и Поупа.

Хорације је брзо постао школски писац. И поред слабог песничког одзива на његову лирику, отприлике једно столеће након Хорацијеве смрти налазимо веома повољну оцену његовог дела. У десетој књизи *Institutio oratoria* Квинтилијан препоручује на каквој се лектури имају васпитавати младићи који ће се сутра бавити политиком. Он заправо даје преглед историје грчке и латинске књижевности, набрајајући писце уз кратке опаске о њиховом стилу и о томе како који од њих служи на корист будућем беседнику. Хорација помиње у вези са *Ејодама*, *Саџурама* и *Одама*.

Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium ‘fluere lutulentum’ et esse aliquid quod tollere possis putat. [...] Multum est tersior ac purus magis Horatius et, nisi labor eius amore, praecipuus. [...] Iambus non sane a Romanis celebratus est ut proprium opus, (sed est a) quibusdam interpositus: cuius acerbitas in Catullo, Bibaculo, Horatio (quamquam illi epodos intervenit) reperitur. At lyricorum idem Horatius fere solus legi dignus: nam et insurgit aliquando et plenus est iucunditatis et gratiae et varius figuris et verbis felicissime audax. (Quint. *Inst.* 10.1.94; 96)¹⁴

Ја се не слажем како са њима, тако ни са Хорацијем, који држи да Луцилије „муљевито тече”, и да код њега има сувишнога. (...) Хорације је далеко углачанији и чистији, и уопште изврстан – осим ако се, из пристрасности, не варам. (...) Јамб код Римљана није био нарочито заступљен као жанр за себе, већ су га неки мешали са другим. Јампска оштрина може се наћи код Катула, Бибакула, Хорација

¹¹ Michael von Albrecht, *A History of Roman Literature, From Livius Andronicus to Boethius*, E. J. Brill, Leiden – New York – Köln 1997, 731–732.

¹² Исто, 731.

¹³ Исто, 732–734.

¹⁴ Латински текст према Quintilian, *The Orator's Education, Volume IV: Books 9–10*, ed. and trans. Donald A. Russell, Harvard University Press, Cambridge, MA 2002.

(иако су се код њега умешале и епоне). А и од лиричара скоро да је једини вредан читања Хорације. Он наиме каткад има високе узлете, пун је пријатности и љупкости, разноврсним се служи фигурама, а у избору речи поседује веома срећну смелост.

Квинтилијанова оцена, премда летимична, испуњена је дубоким дивљењем. Он цени *Saīture*, сматрајући да је Хорације надмашио Луцилија, али највеће одушевљење испољава за *Оде*. „Скоро једини вредан читања”, Хорације добија место патријарха међу лирским песницима латинским. Мислимо да је ова оцена, на овај начин срочена, веома битна за судбину песникове рецепције. Јер премда у материји и лирском духу није имао правих следбеника, Хорације је крајем 1. века н. е. већ био саставни део школског курикулума.¹⁵ С обзиром на читаност и утицај Квинтилијановог приручника у наредним столећима, а нарочито у средњем веку, можемо са приличном сигурношћу претпоставити да је његов повољан суд заслужан што су и *Оде* умножаване у манастирима и читане у школама.

Не треба заборавити ни на Пруденција, „хришћанског Хорација”, чије су химне метрички одговарале *Одама*.

Хорацијева метричка виртуозност привући ће следбенике међу неолатинским песницима. Готово све велике европске књижевности добиле су хорацијевске оде, како на латинском, тако и на народним језицима.¹⁶ Код нас је оде у Хорацијевим метрима писао, између осталих, Лукијан Мушицки.

Из свега наведеног лако ћемо извући закључак да је Хорације „класик” европске књижевности. Али шта овај кровни појам заправо значи, осим „писац или дело чији се утицај континуирано и дуготрајно испољава кроз читање, као и кроз формално и садржајно подражавање”? Јесу ли идеје можда те које Хорација чине „класиком”?

Питање „шта је класик?” није ново, и разне епохе покушале су да дају свој одговор на њега.¹⁷ Ми ћемо се послужити огледом Т. С. Елиота (Т. S. Eliot, 1888–1965), који нам је нарочито занимљив јер је у разматрање узет Вергилије.¹⁸ Поредиши сличности и разлике између ова два писца, даћемо коментар на „класичан” статус Хорацијев.

¹⁵ Juven. 7.226–227.

¹⁶ Albrecht, нав. дело, 734–738.

¹⁷ На пример, утицајан је и читан есеј на ово питање од Сент-Бева (Sainte-Beuve, 1804–1869).

¹⁸ „What is a Classic?”, у Т. S. Eliot, *On Poetry and Poets*, Farrar, Straus & Giroux, New York 1961, 52–74.

Елиот најпре успоставља разлику између „светског” или „универзалног” класичног дела и онога које је такво само у односу на друге текстове на истом језику. Класик настаје када су језик, култура и цивилизација зрели, и ствара га зрео ум. Уметник, колико год да је сâм зрео (као особа и као стваралац), не диже самостално језик на коме пише из незрелости. Језик, дакле, мора да буде богат достигнућима пређашњег стваралаштва, тј. изражајно потентан да би дао класично дело. Плодоносна традиција тече постепено ка свом врхунцу. Стваралац класика поседује и историјску свест. Он промишља историју свог народа и најмање још једног блиског народа, разуме њихову повесну улогу.

Вергилије је умео не само да схвати однос Грчке и Рима, већ му је и све грчко било домаће. Без разлике је асимиловао традицију на матерњем и на страном језику. Историјска свест дала му је да види даље од локалног и провинцијалног.¹⁹ Довршеност Вергилијевог језика потпуна је. Самоуверено се служи изразима и обртима својих претходника, али их и поправља и мења. Селекција језичких средстава код њега претежно значи одстрањивање. Ништа у његовом концизном и језгровитом стиху није сувишно и ништа не недостаје. Резултат тог савршеног склада је и то да је Вергилијев стил безличан; заправо и не постоји његов „стил”: то је латински језик, његов изражајни врхунац, сложен у хексаметар.²⁰

Класик се читава и на тај начин што за собом не оставља могућност да на истом језику настане друго дело једнаког или већег савршенства. Класици свог жанра исцрпљују тло на коме су израсли (трагедију нико није на енглеском језику писао ни приближно као Шекспир итд.), док класици целог једног језика не остављају простора ни за шта друго. Вергилије је инспирисао само имитаторе, било формално или садржајно. Чак и екстремно негирање, маниристичка претераност у стилу, увек је имало *Енеиду* за модел. Сва потоња римска књижевност комуницира са Вергилијем, без обзира на жанр и форму.

---

¹⁹ Схватањем да је класик плод зрења богате традиције здружене са суптилно развијеним језиком и стваралачком бравуром појединца, Елиот имплицитно одриче Хомеру то највише звање. Хомер и јесте класик од друге врсте. Вергилијева књижевна култура суштински је *књишка*, као и Елиотова. Елементи класичног дела које он описује одговарају европској култури која је од времена александријских библиотекара *писана*. Напротив, хомерску песничку културу треба схватити као музичку и перформативну. Хомерова традиција народна је и усмена, али бујна. Текст *Илијаде* и *Одисеје* који поседујемо у извесном смислу је белешка, снимак одређене изведбе, завршетак процеса акумулације и селекције. Тема и филозофија Хомерова јесте универзална и хумана, премда није реализована у светској и космополитској арени, као код Вергилија.

²⁰ Елиот каже „општи стил” (*common style*).

Свеобухватност је темељна одлика класика. Садржи читав спектар осећања која одражавају карактер једног народа. Због тога га цене и примају сви друштвени сталежи. Када дело поседује, поред те свеобухватности у односу на сопствени језик, исти значај према неколиким страним књижевностима, оно је универзално. Једино дела на грчком и латинском језику стоје тако према млађим културама европским. Будући да нису национални језици, њихово наслеђе заједничко је читавој Европи. Вергилијева јединствена позиција учинила га је општеевропским класиком. Он стоји на врхунцу латинског језика, Римског царства и књижевне традиције. Попут Енејине, његова улога судбинска је. Као што је Рим пресудно обликовао Европу, тако је и Вергилије наставио да утиче на књижевност дуго пошто је нестало античке цивилизације. Хришћанство је Вергилија присвојило, неговало и искрено волело, иако му није увек чинило правду својим тумачењима. Због свега овога Вергилије је најистрајнији латински писац. Није највећи песник свих времена нити најуниверзалнији и најдубљи мислилац, али је највећи узор. Стандард који Вергилије представља готово од тренутка своје смрти истински је универзалан и *класичан*.

Елиотово виђење класика које смо сажето изнели полази од премисе да ниједно дело не можемо тумачити издвојено, изван контекста осталих списа истог аутора и изван сложеног система свих осталих написаних дела – књижевне традиције. Свако дело неизбежно ће бити оцењивано у односу на стандарде из прошлости.²¹ Не изненађује да је за Елиота врхунски узор, због свих његових наведених особина, баш Вергилије. Елиот је, уосталом, био велики љубитељ античке књижевности, верни хришћанин и традиционални поштовалац латинске културе.

Елиотова мерила кројена су према Вергилију (епска грандиозност, свест о епохално-цивилизацијској улози државе и песме), али пружају разумне критеријуме за препознавање класика, ако нам историцистичко гледање на књижевност није одбојно. Али како се у те стандарде уклапа Хорације?

Очигледан и недвосмислен одговор је – никако. Хорације није песник великих тема, широког замаха или пророчког визионарства. Разуђен у низу кратких песама и по различитим жанровима, он наизглед не прилази ни близу свеобухватној визији света и човека. Његове теме личне су и приземне. Када асимилује

---

²¹ Представу о традицији као вечно променљивом сложеном телу које обликује сваки свој нови конституент Елиот је разрадио у есеју „Традиција и индивидуални таленат” (*Tradition and the Individual Talent*, 1919). Под утицајем тог и других огледа Елиотових настала је интерпретативна школа „Нове критике” (*New Criticism*).

исцрпну књижевну традицију, он то чини експлицитно и несуптилно: пише у метрима Алкеја и Сапфе, преосмишљава познате песме (нпр. *O navis*, 1.14), хвалише се својим иноваторством (*Princeps Aeolium carmen deduxisse...*).²² Хорације дозвољава себи оно што Вергилије никада не би: да пише о пијанкама, оргијама и рђавим људима, да се подсмехне и наруга. Па ипак, као што смо видели, Хорације живи у европској баштини ништа мање витално него Вергилије. Одговор на питање зашто је тако чини нам се трострук.

Најпре, као што се из Квинтилијана види, Хорације је брзо постао део канона. Као део тог освештаног корпуса могао је бити или некритички обожаван, или пак одбациван. Канони се стално негирају, само да би, када се духовна клима промени, били наново прихваћени. Канон нестаје једино када га смени нови. Латински канон опстао је нарочито дуго и није прошао кроз периоде одбацивања.

Даље, формална перфекција Хорацијевих метара произвела је жељу за огледањем у стихотворачкој вештини. Кад год би се обновило интересовање за античку поезику и форму, латински свет посезао је за Хорацијем. Видели смо да се тај утицај осећао готово до најновијих времена.

Најзад, док Вергилије представља естетски узор, врхунац песничке лепоте и грандиозне мисли, Хорације са читаоцем комуницира на присном и личном нивоу. Он је песимиста, али такав који за људску невољу налази решење. Његова парола, нарочито испољена у одама, јесте *carpe diem*. Не треба размишљати о смрти и пролазности (*tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi finem di dederint...*): године неизбежно клизе, човек је немоћан против времена. Одати се ситним животним задовољствима, пријатељима, љубави и вину, то је оно што може да ублажи нелагодност живота који је ограничен и чији је смисао сумњив. Док је Вергилије, попут Партенона или Нике са Самотраке, леп у својој савршености, Хорације је весели певидруг, он нас разуме и наздравља нам. Његова је филозофија утешна, и, најпосле, ведра. Због тога га људи којима је латинска књига била доступна никада нису напуштали, без обзира на време и обичаје.

4. Певање ѝриче

Да бисмо приступили анализи приповедних ода Хорацијевих, треба рећи како смо изабрали текстове које смо узели као репрезентативне.

---

²² За Елиота Хорације је чак „помало плебејски” песник (нав. дело, 63).

Лирски израз Хорацијев испољава се фоноцентрично: присуство извесног гласа који се обраћа заклања писање и читање као поступке кроз које се песма реализује.²³ Песник мање промишља и загледа се у себе, а више подстиче, позива, теши, моли или наређује; будући да је већина ода некоме упућена, уочено је да је њихов ефекат налик на беседничко убеђивање.²⁴ Хорацијева лирика може се описати као израз у првом лицу, „песма” коју прималац заправо сваки пут наново изводи кроз акт читања.²⁵ Хорације, кроз апострофу, креира комуникациони чин, смештен у одређену ситуацију и тренутак.²⁶ Комуникација чини и *Сатиуре*, али је ту мање експресивна и емотивно обојена а више колоквијална (*sermo*) и незаинтересована.

У условима који су претежно такви, причање приче биће довољно самоуочљиво. Хорацијеве приповести од различитих су врста. Наратор може бити неки бог, што значи да песма поседује наративну структуру у којој је један приповедач надређен читавој песми, док је божанство које говори фокализатор.²⁷ Приповедање се може остварити и са наратором који беседи, док нарација уоквирује његов говор и разјашњава га као лик у песми. Примери оваквих ода су *Римске оде* 3.3 и 3.5.

Пригодна симпотичка песма може садржати део који приповеда догађаје који су довели до гозбе. Ода даје утисак спонтаног весеља уз напев и усклик. Приповест служи да објасни зашто се слави. Таква је ода 1.37.

Нарочита врста нарације налази се у песмама где Хорацијев лирски субјект („глас”) постаје наратор. Такве нарације су у првом лицу. Примери су оде 1.22, 2.13, 3.4, 3.30. Најзад, приповедање у првом лицу и од стране исте персоне налазимо и у „аутобиографској” сатири 1.6.

Своју анализу почећемо од песама у којима је наратор и фокализатор непознат или је јунак у песми.

²³ Lowrie, нав. дело, 58 и 75–76.

²⁴ R. G. M. Nisbet – Margaret Hubbard, *A Commentary on Horace: Odes, Book I*, Oxford University Press, Oxford 1970, xxiv.

²⁵ Alessandro Barchiesi, „*Carmina: Odes and Carmen Saeculare*”, у *The Cambridge Companion to Horace*, ed. Stephen Harrison, Cambridge University Press, Cambridge 2007, 150.

²⁶ Исто, 151.

²⁷ О нарацији и фокализацији видети Mike Bal, *Naratologija. Teorija priče i pripovedanja*, prev. Rastislava Mirković, Narodna knjiga – Alfa, Beograd 2000, 123–125.

4.1. Анонимни приповедач – познате приповести

Првих шест песама 3. књиге *Ода* устаљено се називају *Римским одама*. Све су написане у алкејском метру, дуже су него што је просек за Хорацијеве песме, немају адресате и тичу се морално-политичких питања актуалних у новом римском друштву.²⁸

Међу *Римским одама*, трећа и пета имају сличну схему.²⁹ У обема највећи део заузимају говори уоквирени нарацијом. У 3.3 беседи Јунона, у 3.5 Атилије Регул. Јунона се обраћа сабору богова са упозорењем да Троја не сме бити обновљена, док Регул препричава познати догађај из Првог пунског рата.

Нарација није претежни начин израза у ове две оде. Говори заузимају средишње место. Трећа ода има сведенији нарративни оквир, док пета приповеда шта се збило са Регулом, као вид епилога његовог говора. Међутим, њихова структура таква је да представљају причу у причи (*mise-en-abyme*), или тачније, беседу у причи. Уобичајени хорацијевски лирски субјект заправо препричава шта су јунаци, богови или људи, казали у одређеној ситуацији. Због тога ове песме можемо посматрати као нарративне целине, на супрот другим одама где се са адресатом комуницира директно, без причања приче.

Трећа *Римска ода*, до почетка Јунониног говора, гласи:

Iustum et tenacem propositi virum
non civium ardor prava iubentium,
non voltus instantis tyranni
mente quatit solida neque Auster,

dux inquieti turbidus Hadriae,
nec fulminantis magna manus Iovis:
si fractus inlabatur orbis,
inperavidum ferient ruinae.

hac arte Pollux et vagus Hercules
enisus arces attigit igneas,
quos inter Augustus recumbens
purpureo bibet ore nectar;

Човеку честитом и чврстом у својој намери не уздрмава стамени дух врева његових суграђана са погрешним захтевима, ни лице претећег тиранина, ни јужни ветар, олујни господар Јадрана, ни голема рука громовника Јупитера. Да се небеса скрше и стану да се обрушавају, рушевине би га сатрле мирног. Овом врлином Полукс и луталица Херкул навалили су и досегли блештаве тврђаве. Међу њима ће и Август лежати и испијати пурпурним

²⁸ R. G. M. Nisbet – Niall Rudd, *A Commentary on Horace: Odes, Book III*, Oxford University Press, Oxford 2004, xx. Упореди Hans Peter Syndikus, „The Roman Odes”, у *A Companion to Horace*, ed. Gregson Davis, Wiley-Blackwell, Chichester – Malden, MA 2010, 193.

²⁹ Eduard Fraenkel, *Horace*, Clarendon Press, Oxford 1957, 267.

hac te merentem, Bacche pater, tuae
vexere tigres indocili iugum
collo trahentes; hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit,

gratum elocuta consiliantibus
Ionone divis: Πιον, Πιον
fatalis incestusque iudex
et mulier peregrina vertit
in pulverem.³⁰ (1–21)

устима нектар. Због те врлине тебе су, оче Баху, повезли тигрови, вукући јарам својим неукротивим вратом. Због те врлине је и Квирир утекао Ахеронту на Марсовим коњима, кад је Јунона окупљеним боговима изрекла благе речи: „Илион, Илион у прах су претворили погубни и нечасни судија и жена туђинка.”

Грандиозни почетак ставља у први план поруку песме: постојаност је врхунска врлина. Она од човека чини готово полубога, јер и хероји су се њоме одликовали. Истрајан човек сасвим је сличан стоичком мудрацу.³¹ Хероји који се помињу служе да се постави сцена за будуће божанство – Августа, који ће међу њима заузети своје место. Очекивали бисмо да је поетска деификација Августа (који се овде први пут помиње под тим именом) климакс оде. Песма, међутим, скреће у нов правац. Типично глатким прелазом Хорације даје реч Јунони, чији глас слушамо закључно са претпоследњом строфом. Она се обраћа скупштини богова, што је мотив преузет од Квинта Енија.³² Предмет њеног говора је Ромулова апотеоза. Она пристаје да се потомак омражених јој Тројанаца уврсти међу богове, али упозорава да Троја нипошто не сме бити обновљена. Ту идеју развија до краја беседе, у стиховима 25–68.

Песма се завршава епилогом који говори лирски глас с почетка песме, али у другачијем тону:

non hoc iocosae conveniet lyrae.
quo, Musa, tendis? desine pervicax
referre sermones deorum
et magna modis tenuare parvis.
(69–72)

Ово не пристоји шаливој лири. Камо, Музо, стремиш? Престани тврдоглаво да преносиш божанске речи и да тањиш крупне теме ситним метрима.

Божанске речи (тј. беседе, sermones deorum) предмет су епике, и не треба их певати „шаливом лиром” и „ситним метрима”. Да

³⁰ Латински текст Хорацијев овде и другде дат је према издању Q. Horatius Flaccus, *Opera*, ed. D. R. Shackleton Bailey, Walter de Gruyter, Berlin – New York 2008. Сва одступања назначена су.

³¹ Syndikus, нав. дело, 198.

³² Исто, 198–199.

ли је лирска поезија лезбљанског типа заиста неозбиљна? Рекли бисмо да је пре свега неепска, што Хорације експлицитно каже, али јој не треба сасвим одрећи тежину. Чак и *Римске оде*, које одликује свечан и озбиљан тон, нису епика. Оде 3 и 5 најближе прилазе јуначкој поезији. Хорацијево дистанцирање од узвишеног израза програмско је. Последња строфа само је ограда од ствари која је већ учињена: представљен је морални идеал, похваљен владар, дата је реч божанству.

Ода 3.5 лирска је песма типична за Хорација: то је ексхортација (без одређеног адресата, генерална) путем примера, реконструкција лабаво дефинисаног изведбеног момента. Нема трагова у тексту који дозивају у свест тачно одређену ситуацију да је читалац домисли док песму прима. Временски и просторни маркери долазе тек са Јуноном. Њена појава, међутим, доноси и одступање од хорацијевске лирске схеме. Она је нов глас у песми. Фоноцентричне оде Хорацијеве такође су монофоне – једини глас присутан је лирска персона („Хорације”). Увођење јунака, лика, у песму, од „ситуације” прави „причу”. Лирски субјект постаје наратор, даје реч јунаку. Наратор-„Хорације” каже да фокализатор-Јунона нешто говори (или краће: Н–„Хорације”, ЛФ–Јунона). Структура песме, дакле, изгледа овако:

1. општи опис врлине, 2. митолошки примери (са изгледом да им се придружи Август), 3. *sermo dei* са новом поентом, 4. епилог-самопрекор.

Или сведеније: 1. нарација, 2. директни говор (наративан), 3. саморефлексија о предмету.

Друга схема могла би се односити на било које епско дело, на историографски спис, а са нешто промењеним распоредом чланова и на беседу. Већ је речено да *Оде* имају додирних тачака са реториком. Ова песма, попут говора, садржи нарацију, само што је она митолошко-узвишена.

Нећемо залазити у проблем значења или намере ове оде. Она је тумачена различито. Од Теодора Момзена потиче читање по коме је Јунонино упозорење да Троја треба да остане у рушевинама заправо реакција на Августову намеру да престоницу пресели негде на исток.³³ То дословно читање углавном је одбачено у новије време. Вероватније је да се порука крије у Јунонином критиковању похлепе и безумне жеље за испитивањем. Окренимо се, радије, другој песми сличне али разрађеније наративне структуре, оди 3.5.

³³ Исто, 199–200.

Ода 3.5 такође почиње грандиозно, уз то да се Августово име сада појављује већ у првој строфи:

Caelo tonantem credidimus Iovem regnare: praesens divus habebitur Augustus adiectis Britannis imperio gravibusque Persis. (1–4)	Знамо небом да влада громовник Јупитер. На земљи ће Августа сма- трати за бога кад царству припоји Британце и страшне Персијанце.
---	--

Са ласкања се одмах прелази на тему песме: судбину ратних заробљеника. Није случајно што је последња реч прве строфе управо Persis. Она скреће пажњу на причу о поразу који је Крас доживео од Парћана, при чему је изванредан број римских војника пао у ропство.

Milesne Crassi coniuge barbara turpis maritus vixit et hostium (pro Curia inversique mores!) consenuit socerorum in armis sub rege Medo Marsus et Apulus anciliorum et nominis et togae oblitus aeternaeque Vestae, incolumi Iove et urbe Roma? Noc caverat mens provida Reguli dissentientis condicionibus foedis et exempli trahentis perniciem veniens in aevum, si non periret immiserabilis captiva pubes. (5–18)	Зар није Красов војник живео срамно, муж са варварском же- ном (О, Курија, и изопачени мо- ралу!) и још остарио под оружјем у служби душманских тастова! Марсијац и Апулац под међан- ским краљем заборавише на сво- је штитове, име, тогу, и вечну Весту – док Јупитеров храм и град Рим стоје читави. Овога се пазила предвидна памет Регу- лова кад није пристао на гнусне услове. Предвидео је да опасност временом долази из таквог пре- седана, ако заточена младеж не умре без сажаљења.
---	--

Затим се прелази на говор Атилија Регула, „митске” личности из римске историје. Он описује паралелне и за Римљанина патриоту једнако потресне сцене заробљеништва у Картагини. Са иронијом тврди да војник који је дозволио да падне у заточеништво није вредан спасавања или откупа.

Прича или легенда о Атилију Регулу била је добро позната: овај војсковођа био је заробљен у Првом пунском рату. Картагинци су га послали у Рим да преговара о размени заробљеника, а он им се заклео да ће се вратити у ропство. Када је дошао у Рим, саветовао је Сенату да не размени заробљенике, а сâм је одржао непријатељима дату реч и вратио се у Картагину, где је умро на

мукама.³⁴ У националној свести римској Регул је парадни пример чојства и мирног жртвовања за државу. Патетични говор који његов лик даје носи још већу тежину због контраста са кукавичким и „неримским” понашањем Красових војника. Присећамо се мота из једне од ранијих *Римских ода*: „лепо је и часно за домовину мрети” (*dulce et decorum est pro patria mori*, 3.2.13). Читав програм ове серије песама говори да је смрт у битки боља него живот у заточеништву.³⁵

За беседом Регуловом (коју треба замислити да је изговорена пред Сенатом) следи нарација о његовом поласку у Картагину. Породица и пријатељи га одвраћају, али он је решен да оде (*tenax propositi* из првог стиха треће *Оде*):

fertur pudicae coniugis osculum
parvosque natos ut capitis minor
ab se removisse et virilem
torvus humi posuisse vultum,

donec labantis consilio patres
firmaret auctor numquam alias dato
interque maerentis amicos
egregius properaret exsul.

atqui sciebat quae sibi barbarus
tortor pararet; non aliter tamen
dimovit obstantis propinquos
et populum redivit morantem

quam si clientum longa negotia
diiudicata lite relinqueret
tendens Venafranos in agros
aut Lacedaemonium Tarentum.
(41–56)

Кажу да је склонио од себе пољупце смерне жене и малу децу као да је лишен грађанских права, и да је, страхан, оборио свој мушки поглед на земљу док не охрабри пољубане сенаторе саветом никада пре датим. Потом је, у гомили својих очајних пријатеља, пожурio да пође, овај изузетни прогнаник. Знао је шта му спрема варварски крвник; па ипак, није се друкчије пробијао кроз гужву своје родбине и народа који му је пречио повратак него као кад, пресудивши парницу, напушта досадне послове својих клијената и жури на венафарска поља или у спартански Тарент.

Сцена Регуловог одласка приповеда се активно, кроз низ сукцесивних радњи.³⁶ Реч *fertur* („прича се”, или „кажу да”) причу која следи означава као анегдоту или неку врсту предања. Регулов статус народног хероја даље се учвршћује сталоженим одласком у смрт. Сурови крај његов тек је наговештен, и песма се завршава развијеним поређењем на епски начин.

³⁴ Прича је позната Цицерону: *De off.* 1.39; *De orat.* 3.109; *Ad Att.* 16.11.4.

³⁵ Syndikus, нав. дело, 203–205.

³⁶ Присећамо се хомерских описа ратничке опреме датих кроз акцију оружања јунака (нпр. *Ил.* 11.15–46).

Ода 3.5 још је израженије наративна него ода 3.3. Лирско-химнични елемент сведенији је (почетна строфа), а директни говор уоквирен је двома различитим нарацијама. Прва поставља падање у руке непријатељима за тему кроз савремени пример Красовог пораза, док друга заокружује драмску (и драматичну) половину оде, наликујући на типичне приче какве се могу наћи у историографским делима. Лирски глас у прве три строфе прориче, жали се и поставља питања, припремајући сцену за велики историјски *exemplum*. Регул у беседи такође описује, приповеда, негодује и подстиче. Структура ове оде може се представити на следећи начин: 1. похвала Августу, 2. прича о Красовим војницима, 3. Регулов говор, 4. прича о Регуловом одласку.

Или сведеније: 1. предвиђање, 2. нарација, 3. беседа, 4. нарација.

Елементи оде надопуњују једни друге и чине водећу мисао песме непрекидно присутном код читаоца. Као и у претходној песми коју смо анализирали, перформативни (тј. лирски) карактер, уобичајен за Хорација, пригушен је у корист нарације. Штавише, ода 3.5 понешто је слична модерној приповетки. Представљен је кратак исечак из већег догађаја. Носилац радње је личност јаким карактерних црта. Постоји и кулминација, обрт у виду неочекиване одлуке јунакове. Крај је дат драматично, али је крајњи неповољни исход изостављен из приче.

Шта је био циљ састављања ове две наративне оде сличне композиције? Према неким, послужиле су као оквир за четврту међу *Римским одама*, *Descende caelo*.³⁷ Као и остале песме у серији, и оне са читаоцем комуницирају о моралним и за државу важним питањима. Испеване су као приче, где се нарацијом креира ситуација у којој реч добија говорник са извесним ауторитетом. Морална и практична упозорења приписана су Јунони и Регулу. Од богиње се чује да Римљани не треба да обнављају Троју и да треба да стану на пут својој похлепи, а од војсковође да заробљени војник држави ништа не вреди. Читајући „кратку причу“ (са химничним елементима – обавезно помињање Августа) читалац схвата да су посреди догађаји из митске или стварне историје који носе корисну поуку. Суптилна је реторска стратегија да се решење за осетљива питања читаоцу понуди индиректно, пре него обраћањем у другом лицу са позиције ауторитативног саветодавца.³⁸

³⁷ Fraenkel, нав. дело, 273.

³⁸ Сасвим друкчије него у првој оди у низу: „*ja*, Муза жрец, девојкама и младићима певам“ (*Musarum sacerdos / virginibus puerisque canto*, 3.1.3–4). Не треба, ипак, преценити пропагандну намеру Хорацијевоу, као што се чинило у 19. веку (в. горе, о Момзену). Питања о којима је реч у ове две песме могла би

5. *Princeps Aeolium libertino patre natus* – їесничко самоїприказивање

Друга група Хорацијевих приповести на које ћемо обратити пажњу јесте она у којој се износе биографске појединости песникове. Хорације радо говори о себи, и његове приче често имају облик сличица или кратких епизода. Оне су дате у различитим стиловима и типовима израза. Штавише, простиру се кроз више од једног жанра (тј. кроз све збирке). Заједничко им је то што приповедни глас говори у своје име (у првом лицу), и што је идентитет тог гласа увек један исти (иако се нигде отворено не идентификује као „Хорације”). Аутобиографске приче односе се на разне периоде живота песниковог, од детињег до зрелог доба. Уочава се и извесна поступност у том општем наративу. Њу ћемо подробније објаснити. Што се тиче веродостојности исказа према животним чињеницама Хорацијевим, треба бити на опрезу: некритичко прихватање свега што се налази у стиховима подједнако је лоше као и потпуно одбацивање. Није било потребе лагати о неким подацима, док су поједине приче очигледна фикција.

5.1. *Порїреї умейника у младосїи*

Сатира 1.6 доноси живе и детаљне слике из Хорацијевог живота, које се често сматрају и биографски аутентичним.³⁹ Персона која се јавља у сатирама разликује се од личности у одама. Као што ћемо видети, портрет у хексаметарским песмама Хорацијевим тежи реалистичном приказивању, у ниском регистру, док оде приказују једну романтизовану и митологизовану слику. Може се рећи да сатире износе на видело Хорација човека и његов социјални положај, док оде певају Хорација песника и његову књижевну улогу.

Три преломна тренутка у Хорацијевом животу приповедају се у шестој сатири прве књиге. Песма је отворено изношење песниковог тренутног друштвеног статуса и одрицање било какве амбиције.⁴⁰ С тим у вези приповеда се о његовом школовању за које је заслужан отац, о упознавању са Меценом, које му је подигло друштвени положај, и најпосле о простом животу песниковом.

Сатира представља фиктивно обраћање Мецени. Композиција је наизглед немарна и имитира насумичан ток мисли, скреће са теме на тему, али је вођена централном нити.

бити сасвим фиктивна (Fraenkel, нав. дело, 270 и 273; уп. Syndikus, нав. дело, 203), а оде испеване пригодно, о Октавијановом проглашењу за Августа. Треба оставити и могућност да се Хорације чита само као песник.

³⁹ Fraenkel, нав. дело, 103.

⁴⁰ Michael Coffey, *Roman Satire*, Methuen, London 1976, 77.

nulla etenim mihi te fors obtulit. optimus olim
 Vergilius, post hunc Varius dixere quid essem.
 ut veni coram, singultim pauca locutus
 (infans namque pudor prohibebat plura profari),
 non ego me claro natum patre, non ego circum
 me Satureiano vectari rura caballo,
 sed quod eram narro. respondes, ut tuus est mos,
 pauca. abeo; et revocas nono post mense iubesque
 esse in amicorum numero.

(*Sat.* 1.6.54–62)

Јер није ми те никаква судбина
 донела, већ прво онај сјајни Вер-
 гилије, а после њега Варије реко-
 ше ти ко сам и шта сам. Кад иза-
 ђох пред тебе, говорио сам мало
 и замуцкивао (стид што везује је-
 зик није ми дао да говорим више).
 Нисам приповедао како имам чу-
 веног оца, ни како јездим по сели-
 ма на сатурејском коњу, већ кажем
 оно што јесам. Ти, као што ти је
 обичај, одговориш кратко. Ја одем,
 а ти ме девет месеци касније позо-
 веш натраг и наложиш да се при-
 кључим твојим пријатељима.

Ова кратка жанр-сцена скицира друштвени контраст. Хора-
 ције је убоги син ослобођеника (*libertino patre natus*, 45 и 46) који
 пред Мецеом простодушно износи своје порекло. Аристократа
 је стереотипно суздржан, али препознаје искреност у песнику (ст.
 63–64) па га узима у своју заштиту. За разлику од свих осталих
 (*rodunt omnes*, 46), он не гледа с презрењем на ниско порекло. Ова
 приповест служи Хорацију двоструко, као комплимент Мецени,
 и да себе прикаже у што једноставнијем светлу, а та намера зајед-
 ничка је читавој сатири.

qui macro pauper agello
 noluit in Flavi ludum me mittere, magni
 quo pueri magnis e centurionibus orti,
 laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
 ibant octonos referentes Idibus aeris,
 sed puerum est ausus Romam portare docendum
 artis quas doceat quivis eques atque senator
 semet prognatos. vestem servosque sequentis,
 in magno ut populo, siqui vidisset, avita
 ex re praeberi sumptus mihi crederet illos.
 ipse mihi custos incorruptissimus omnis
 circum doctores aderat. quid multa? pudicum,

[Отац], иако убог са мршавом њи-
 вом, није хтео да ме да у Флавијеву
 школу, где иђаху велики дечаци,
 великих центуриона синови, са тор-
 бом и таблицом о левом рамену,
 доносећи о Идама сваки по осам
 гроша. Он се окуражио да сина од-
 веде у Рим, да учи оно што би ка-
 кав витез или сенатор подучавао
 своје синове. Неко да је видео моју
 ношњу и робове у свити (као што
 је обичај у великом свету), поми-
 слио би да за те трошкове примам
 из дедовине. Лично је, као вазда
 будни стражар, обилазио све моје

qui primus virtutis honos, servavit ab omni
non solum facto, verum opprobrio quoque turpi.
nec timuit, sibi ne vitio quis verteret olim
si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
mercedes sequeretur. (71–87)

учитеље. Шта више рећи? Сачувао
ме је чистог (а то је први знак че-
ститости), не само од срамотних
дела него и од бруке. И није се се-
кирао да ће му једном неко узети
за зло ако кренем за ситним посло-
вима и постанем телал, или, попут
њега, порезник.

Прича о оцу има за функцију да објасни како је Хорације по-
стао скроман и поштен човек (што му је донело Меценину накло-
ност). Портрет оца топао је и делује искрено пун љубави. „Тешко
да у читавој античкој књижевности постоји лични портрет који
оставља тако жив утисак привржености, присности и успешног
ослањања на инстинкте”.⁴¹ Још једном Хорације бира да, уместо
описивањем, битан тренутак и битну личност из свог живота на-
слика путем радње, приповедајући пре него набрајајући чињенице.

Напоследку, изложивши читаоцу (пре него стварном Мецени;
зар би заиста било потребе да се блиском пријатељу у виду песме
излажу чињенице које он већ зна?) свој успон од провинцијског
момчића до пријатељства са моћним аристократом, Хорације жели
да илуструје како га напредак није нимало променио (лајтмотив
читаве песме). Живописним детаљима даје своју тобожњу дневну
рутину.

Quacumque libido est,
incedo solus; percontor quanti holus ac far;
fallacem Circum vespertinumque pererro
saepe Forum; adsisto divinis; inde domum me
ad porri et ciceris refero laganique catinum. [...] ad quartam iaceo; post hanc vagor aut ego lecto
aut scripto quod me tacitum iuvat unguor olivo,
non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum

Камо год ми се прохте, запуцам
сâм; распитујем се пошто купу
и брашно; често се увече мувам
око варљивог Циркуса и по Фо-
руму; одвајам уво код пророка;
одатле се враћам кући на тањир
лука и грашка са сувом погачом.
(...) Спавам до десет сати. После
тога шетам, или пак прочитам
или напишем нешто што ми при-
ја у тишини, па се намажем уљем
(али не онаквим што га штрокави
Ната краде из светиљки!). А кад

⁴¹ Fraenkel, нав. дело, 103.

admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.
pransus non avide, quantum interpellat inani
ventre diem durare, domesticus otior.

(111–115; 122–128)

се већ уморим па ме јаче сунце
отера да идем на купање, ја бата-
лим Поље и лоптање. Ручам уме-
рено, таман толико да заварам
глад за тај дан, па се развличим по
кући.

Ова претерана слика Хорација као простог човека не би требало да буде схваћена дословно. Подређена је сврси да се покаже скромност и незаинтересованост за материјална добра.

Сатира 1.6 битна је песма у читавом Хорацијевом опусу због тога што поставља биографске темеље његовој песничкој персони. Ова сатира бави се моралним квалитетима песника, али без директног хвалисања. Хорације је изабрао да исприча три приповести. Прича о оцу који га шаље у Рим и прича о упознавању са Мецеом објашњавају тренутке који су пресудно одредили његов животни ток. Трећа, приповест о тренутном начину живота, поентира и показује резултат очевог и пријатељевог утицаја. Интересантно је да у овој песми нема готово ни помена Хорацијевог песничког рада; необавештен читалац не би ни помислио да се ради о песнику. Саморепрезентација у контексту певања, у високом регистру и без помињања свакодневног живота, резервисана је за *Оде*.

У складу са жанровским конвенцијама, приповести у сатири тичу се приземних аспеката живота. Нарација је једноставна, са приповедачем и фокализатором који су екстерни и свезнајући (нормално за приповедање у првом лицу). Избор да се аутобиографија изнесе у виду живих кратких епизода уместо као континуирано морално хвалисање срећан је и успео. Приче се не ређају хронолошки (од млађих ка старијим годинама), а прелази су карактеристично „спонтани”, што даље доприноси утиску импровизације који је тако типичан за Хорацијеве *Сатиуре*.

5.2. Ашенијаи од сирране дрвеша

Да је Хорација умало згњечило дрво приповеда ода 2.13. Инцидент ће се поново успут поменути у 3.4.27, и у 3.8.10. Овај доживљај послужио је као добар материјал за песму. Тон и расположење шаливи су, иако је почетак налик на клетву (што више подсећа на *Епиде*).

Ille et nefasto te posuit die,
quicumque, primum et sacrilega manu
    produxit, arbos, in nepotum
        perniciem opprobriumque pagi;

illum et parentis crediderim sui
fregisse cervicem et penetralia
    sparsisse nocturno cruore
        hospitis; ille venena Colcha

et quidquid usquam concipitur nefas
tractavit, agro qui statuit meo
    te, triste lignum, te, caducum
        in domini caput immerentis.
(2.13.1–12)

Апострофа и поређења високопарни су и претерани, што ствара комичан ефекат. Такође, придавање претераног значаја том несрећном случају шала је на сопствени рачун.

Посебно је духовита слика замало избегнутог доњег света.

quam paene furvae regna Proserpinae
et iudicantem vidimus Aeacum
    sedesque discriptas piorum et
        Aeoliis fidibus querentem

Sappho puellis de popularibus
et te sonantem plenius aureo,
    Alcaee, plectro dura navis,
        dura fugae mala, dura belli.

Utrumque sacro digna silentio
mirantur umbrae dicere, sed magis
    pugnas et exactos tyrannos
        densum umeris bibit aure
            volgus. (21–32)

Још једном, Хорације је искористио приповедање уместо статичног описа. У контексту ове песме, нарација производи књижевну алузију. Помињање колхидских отрова и силаска у подземље призива у сећање познате митско-литерарне сцене. Приповести Хорацију служе за разне сврхе. На овом месту, у комбинацији са клетвом и неепским садржајем, нарација производи пародијски

Онај што те засади на баксузан дан, он те је, дрво, и изнео безбожном руком, на пропаст потомцима и на срамоту селу. Тај је сигурно и рођеном оцу врат сломио, а свети олтар попрскао гостинском крвљу усред ноћи. Ма тај је баратао и колхидским отровима, и још сваким замисливим злом, тај што те је засадио у моје поље, бедно дрво, да паднеш газди ни кривом ни дужном на главу.

Како је само мало недостајало да видим царство црне Прозерпине и Еака судију, градину поштених и Сапфу како се на лири вајка на цуре из народа! А и тебе, Алкеју, док на златном плектру пуним гласом певаш муке бродске, муке изгнанства тешке, муке ратне. Њима обома диве се сени јер изговарају речи достојне свете тишине. Али та маса, збијена раме уз раме, радије ушима гута приче о биткама и прогнаним тиранима.

ефекат и самоиронију. Битно је приметити да се и у овој песми ради о песниковој поетској персони, о самоприказивању у комичном светлу.

Пре причавање квазибиографских догађаја веома је ефикасан начин да се неко прикаже као *vates*. Догађаји су најчешће типски, везани за жанр поезије у коме се песник тренутно огледа.⁴² Скривена намера ове песме састоји се у томе да се у свести читаоца Хорације приближи Сапфи и Алкеју: прерана смрт одвела би га на поља блажених, међу највеће песнике. Као доцније у оди 3.30, Хорације даје веома оптимистичну прогнозу своје будуће славе.⁴³

Почетна инвектива против онога ко је засадио несрећно дрво изразом одговара инвективи у трећој еподи. Помиње се „безбожна рука“, „ломљење родитељског врата“ итд. Употребљени су жанровски клишеи за лични напад. Треба, међутим, приметити да инвектива у обе песме носи шаљив тон и не представља прави јампски обрачун.⁴⁴

5.3. *Бајковити њесник*

Пристижемо, најзад, до две оде у којима Хорације прича нарочите приче о себи. Оде 3.4 и 1.22 међусобно се допуњују градећи посебну врсту наратива, што ће кулминирати одом 3.30. У питању је легендарно-бајковита врста приче. Угледајући се на легенде какве су се преносиле о старим песницима, Хорације својом поезијом гради сличне приче о себи. За разлику од прича које смо видели у *Сапфирима* и некима од *Ода*, ове приповести не баве се свакодневним и реалистичним аспектима живота. У фокусу је искључиво уметничка персона Хорацијева, песник миљеник Муза, богом надахнути певач-чудотворац.

Помало очекивано, поменути дискурс јавља се у једној од *Римских ода*.⁴⁵

---

⁴² Gregson Davis, *Polyhymnia, The Rhetoric of Horatian Lyric Discourse*, University of California Press, Berkeley 1991, 78.

⁴³ Исто, 80.

⁴⁴ Исто, 82–83.

⁴⁵ На овом месту (стих 10) прихватили смо читање *limen Apuliae*, које нам се чини боље него *limina Pulliae*. Оба читања добро су потврђена у рукописима (Nisbet–Rudd, нав. дело, 60).

me fabulosae Volture in Apulo
 nutricis extra limen Apuliae
 ludo fatigatumque somno
 fronde nova puerum palumbes

 texere, mirum quod foret omnibus
 quicumque celsae nidum Aceruntiae
 saltusque Bantinos et aruum
 pingue tenent humilis Ferenti,

 ut tuto ab atris corpore viperis
 dormirem et ursis, ut premerer sacra
 lauroque collataque myrto,
 non sine dis animosus infans.

 vester, Camenae, vester in arduos
 tollor Sabinos, seu mihi frigidum
 Praeneste seu Tibur supinum
 seu liquidiae placuere Baiae.

 vestris amicam fontibus et choris
 non me Philippis versa acies retro,
 devota non extinxit arbor
 nec Sicula Palinurus unda.

 utcumque mecum vos eritis, libens
 insanientem navita Bosphorum
 temptabo et urentis harenas
 litoris Assyrii viator. (3.4.9–32)

На апулском Вултуру, изван
 граница дадиље Апулије, мене
 су, као мало дете, уморног и
 уснулог од игре, свежим ли-
 шћем покриле голубице из
 бајке. Томе се чуђаху сви што
 настањују високо гнездо Аке-
 рунтије, бантинске пропланке
 и плодно поље Ферента у ни-
 зији: како сам спавао нетакнут
 од црних гуја и медведа, како
 сам био покривен нагомиланим
 светим ловором и миртом – с
 божјом милошћу смеоно дете.
 Ваш сам, Камене, ваш, кад се
 пењем уз стрми сабински брег,
 или кад уживам у свежем Пре-
 несту, равном Тибуру или у
 бистрим Бајама. Мене, зато што
 сам драг вашим врелима и хо-
 ровима, није сатрла ордија код
 Филипâ кад се дала у бег, ни
 оно проклето дрво, ни пали-
 нурски рт сицилскога мора. До-
 кле год будете уз мене, драге
 воље ћу лађом кушати бесни
 Босфор, а пешице жарки песак
 асирске обале.

Хорације приповеда мит о будућем уметнику. Дете залутало
 у планини штите голубице, покровитељке песникâ. Постоји више
 сличних приповести: голубице су и Зевса нахраниле амброзијом
 (*Od.* 12.62 и даље), славуј је запевао на Стесихоровим уснама (Пли-
 није, *NH* 10.82), пчеле су медом нахраниле Пиндара (*Ael. VH* 12.45)
 и Платона (Плиније, *NH* 11.55) итд.⁴⁶

Места која Хорације помиње налазе се у завичајној му Апу-
 лији и нису шире позната, али управо због тога могу да послуже
 као митски предели и *loci amoeni*. Горско звериње држи се подаље
 од детета које богови воле (исти мотив јавиће се у 1.22.9–12). Хе-
 ликон на коме су Музе посетиле Хесиода (*Theog.* 22 и даље) код

⁴⁶ Nisbet–Rudd, нав. дело, 54. Уп. Davis, нав. дело, 102.

Хорација постаје Сабински брег, а Камене га прате и када се одмара у отменим летовалиштима Тибуру и Бајама. Музе су спасиле свог миљеника из покоља код Филипа, па чак и од напада чувеног дрвета! Интересантно је упоредити Хорацијеве клетве и вајкање како умало није отишао „Хаду на истину” (в. горе, 2.13) и мирно и свечано помињање „божанске руке” која га је избавила.⁴⁷ Од дављења близу сицилске обале (у поморском рату против Секста Помпеја) такође се извукао захваљујући Каменама. За уметника богонадахнутог и од богова заштићеног не постоји земаљска опасност. *Amicitia* и уобичајени топос „са правим пријатељем отишао бих и на крај света” овде се преносе на уметнички ниво: Музе не само да физички штите Хорација већ му дају смелости да се окуша у свим поетским жанровима.⁴⁸

„Митског” песника Хорација срећемо и у оди 1.22:

*namque me silva lupus in Sabina,
dum meam canto Lalagen et ultra
terminum curis vagor expeditis,
fugit inermem;*

*quale portentum neque militaris
Daunias latis alit aesculetis
nec Iubae tellus generat, leonum
arida nutrix.*

*pone me pigris ubi nulla campis
arbor aestiva recreatur aura,
quod latus mundi nebulae malusque
Iuppiter urget;*

*pone sub curru nimium propinqui
solis in terra domibus negata:
dulce ridentem Lalagen amabo,
dulce loquentem. (9–24)*

Кад сам једном у сабинској гори безбрижно забасао преко међе певајући о својој Лалаги, вук је побегао од мене голоруког! Такву неман не гаји ни војничка Даунија по широким храстовим шумама, а ни Јубина земља, жарка дојиља лавова. Баци ме на умртвљена поља где ниједно дрво не оживљава под летњим поветарцем, ћошак света где притиска оморина и тмурно небо; баци ме преблизу сунцу, под његова кола, у пределе без иједне куће – волећу и даље Лалагу што слатко смеје се и слатко ћерета.

Овога пута одрасли песник залутао је преко шумских граница. Као дете био је смео (због божје заштите), сада је заљубљени уметник који се занео певајући о девојци.⁴⁹ Вук бежи од њега

⁴⁷ У оди 2.7 Хорације адаптира хомерску сцену и изјављује да га је Меркур обавио облаком и извукао из гужве у битки: *sed me per hostis Mercurius celer / denso paventem sustulit aere (13–14)* итд.

⁴⁸ Davis, нав. дело, 105.

⁴⁹ Њено име, Лалага, грчко је (*Λαλαγή*) и значи отприлике „брбљивица” (уп. глагол *λαλεῖν*).

ненаоружаног зато што је морално беспрекоран и чист од престапа (*integer vitae scelerisque purus*, ст. 1). Сличним речима као у претходној песми Хорације изјављује да ће, ма шта да му се деси, наставити да воли своју Лалагу. Наглашена је, још једном, уметничка персона: он је дружбеник Муза и заљубљени певач, сигуран у своју песму и безбрижан.

*Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non Aquilo inpotens
possit diruere aut innumerabilis*

*annorum series et fuga temporum.
non omnis moriar multaque pars mei
vitat Libitinam. usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium*

*scandet cum tacita virgine pontifex.
dicar, qua violens obstrepit Aufidus
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum, ex humili potens*

*princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos. sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, comam!*
(3.30)

Дигао сам спомен трајнији од бронзе, виши од краљевских пирамида, који ни киша што гризе ни махнути северац не могу разрушити, ни бескрајни година низ и времена ток. Нећу умрети читав, велики део мене избећи ће Либитину. Све ћу већи бити у будућности, хвала ће ме чинити свежим, све док се уз Капитол понтифекс буде пео са тихом Весталком. Тамо где обрушава се дивљи Ауфид и где је краљ Даун, сиромашан водом, владао племенима, причаће се да сам ја, после скромног почетка моћан, први еолску песму у италске до-нео метре. Буди с правом поносна, Мелпомено, па ми делфским ловором спремно овенчај косу!

Зашто је, међутим, Хорације узео да од себе прави персону митског песника? Можда ћемо боље моћи да одговоримо на ово питање ако узмемо у разматрање и последњу песму треће књиге *Ода*, *Exegi monumentum*. Та песма намерно је постављена на крај збирке од три књиге лирских песама издатих заједно и представља неку врсту рекапитулације или поетског тестаментa.

Последња песма Хорацијевог лирског циклуса заокружује његову персону. Божански миљеник међу песницима биће запамћен засвагда. Још једном приповешћу у првом лицу, сликовитом нарацијом, он афирмише себе као првака латинске лире, доноси-теља лезбљанске поезије у Лациј (занемарујући, не сасвим без права, Катула, који преваходно ствара на трагу александријске школе). У свом традиционалистичком окретању најстаријим од грчких узора, Хорације је истовремено и хипермодеран. Ловорова круна којој се нада требало је да дође не само од богова већ и

од савременика. Она је изостала, али је признање стигло од Августа. Хорације је на свој начин, а друкчије него Вергилије кога је надживео, опевао достигнућа царске куће. Његов споменик заиста је изашао већи од пирамида, иако не за песниковог живота.

Резимирајмо: Хорације у одама прича приче о себи. Он, заправо, испреда легенду о песнику Хорацију. Та легенда континуирана је и заокружује се одом *Exegi monumentum*. У најкраћим цртама може се препричати на следећи начин:

Било једном једно дете. Оно беше живахно и радознано, па је знало да залута и у дубраву. Тамо су га чувале животиње драге боговима музике, а клонило га се звериње. Кад је поодрасло, одало се позиву Муза. Пазиле су га од свих недаћа, ратне вреве, зле среће (згодило се да му једном умало није пало дрво на главу – само што не отиде пред Прозерпину!). Остао је веран својим помајкама, негујући песму ма где се задесио. Водио је честит живот и знао да због тога нема од чега да зазире. Певао је и волео, први међу Латинце донео љупке стихове грчке лире. Верним служењем стекао је бољу милост, па његово дело потраја за сва времена.

Видели смо да легенде сличне врсте постоје о многим песницима на које се Хорације угледао. Главна разлика лежи у томе што те приповести долазе од аутора каснијих (и то више векова удаљених), који записују народно предање, док Хорације сам од себе ствара митску личност. Делови његове легенде разасути су по песмама. Када се састави, прича бива позната читаоцу који познаје старију грчку књижевност. Али шта је нагнало Хорација на овакав поступак?

Одговор лежи у Хорацијевој жељи да пева и у његовом избору начина на који ће певати. Збиља први у свом окретању архајским песницима (Сапфи, Пиндару) уместо модернијој и духу времена ближејој александријској поезији, Хорације се нашао пред сложеним проблемом. Требало је оживети не књижевност, већ управо музику. Јер преткласични грчки свет имао је музику као нераздвојиви део живота и културе. Алкеј и Сапфо, које већ генерације и генерације читају, певали су. Пиндар је своје похвалне песме састављао малне као либрета за извођење у пригодним приликама. Песма, у разним облицима, била је део грчког живота. Пиндар, велики таленат какав је био, имао је само да кроз себе пропусти живу музику која је прожимала његов свет. Музика је брзо затворена у позориште, а до Хорацијевог времена од ње је остало само слово на папирусу. Од песме је постала књижевност. Хорације није, попут Катула, узео да преводи песме, нити да пре-

певава конкретне стихове. Свестан да је то што чини писање, он бира да пише као да пева. Оде игноришу своју писану форму.⁵⁰ Хорације ствара музику, али „његова музика није била резултат здруженог подухвата његове индивидуалности и нечега што је било присутно дуго пре него што је био рођен, што је постојало независно од њега и што је имало корена у надличној сфери. Његова поезија, ма и инспирисана Музама, била је у целости лично дело”.⁵¹ Хорације је свестан својих ограничења, зна да за собом нема живу традицију и да је заиста *primus* и *princeps*, и наступа сигурно са својом песмом. Обликује персону знајући да се о њему неће испредати легенде, али и да су те легенде део жанра и музичко-поетског света архајског. Хорацијева митологизација себе самог могла је деловати претенциозно или луцкасто савременицима. На нама данашњима је да правилно проценимо механизме и циљеве оваквог самопредстављања. Биографске податке, нарочито у одама, не треба узимати здраво за готово. Хорације ван сваке сумње није у потпуности измислио живот и прикљученија свог песничког алтер ега, али треба приметити да су све приповести из живота дате у изразито књижевном кључу. То су једноставне нарације у првом лицу (*ja*-приповедач и *ja*-фокализатор) надеване интертекстуалним пуњењем.

Хорацијева персона спој је биографског материјала и његове литерарне обраде. Не би било исправно ни претпоставити да се „прави” песник не може видети од маски које у делима наизменично ставља. Маске нису средство којим се биографски подаци заклањају, већ управо средство за њихову реализацију. То су познати књижевни шаблони кроз које се саопштавају приче. Али у Хорацијевој митологизацији себе сама ми, читаоци, нисмо сведоци, већ активни учесници кроз митове које познајемо и кроз културне образце по којима функционишемо. Сваки писани израз песникове личности нужно је интересубјективан, и једино такав носи значење.⁵² „Ми не читамо личност изоловану, већ као део мреже исплетене од пређашњих личности. Та мрежа ради као *langue* за *parole* појединачних личности. Без овог залеђа, личност би била дословце нечитљива и не би носила никакво значење.”⁵³ Читалац

---

⁵⁰ Уп. први стих у читавој збирци Католовој: „*cui dono lepidum novum libellum*”.

⁵¹ Fraenkel, нав. дело, 284.

⁵² Kirk Freudenburg, „*Horatius Anceps: Persona and Self-revelation in Satire and Song*”, у *A Companion to Horace*, ed. Gregson Davis, Wiley-Blackwell, Chichester – Malden, MA 2010, 272.

⁵³ Исто, 273. На исти начин чита се сваки текст, не сам за себе, већ као део велике мреже других текстова, тј. целокупне књижевности. Уп. белешку бр. 21.

препознаје шаблоне и допуњује наговештена значења сетом знања и културних образаца које поседује – својим „хоризонтом очекивања”. Текст је, дакле, отворен за многобројне интерпретације и треба да остане недочитан. Утврдити ауторску интенцију, прецизан ефекат који је песник желео да постигне, значило би да је значење коначно исцрпено.

Персона која је обликована у одама које смо размотрили разликује се од персоне у сатирама. Тачније, те персоне не искључују једна другу, већ је разлика диктирана жанром. Начин израза, регистар, и аспекти приказани у сатирама не одговарају приказу у лирској поезији, и обратно. На нивоу целог корпуса, ове две персоне сажимају се у већу слику која јесте доследна.

„Реализам” сатире 1.6 треба узети са резервом, нарочито што претендује на пружање аутентичних (ауто)биографских података. Миран и незаинтересован живот добро иде уз персону ироничног и размишљању склоног сатиричара. Па и чувени приказ упознавања са Меценом конвенционалан је. Сељачки син из Апулије муца пред човеком краљевског рода. Прва ствар коју каже о себи јесте та да му је отац био ослобођеник. Иако је тај податак могао да нашкоди његовим изгледима код Мецене, он говори целу истину, отворено и одмах. У питању је идеалан почетак за причу о сатиричару, говори нам се како су његов живот и његов текст у савршеном складу и како је он рођен да пише искрено и отворено. Сатиричар говори истину моћницима, а Хорације има потребне предиспозиције.⁵⁴ Као што прича о малом Хорацију који заблуди у чаробну шуму најављује лирског певача, тако и приказ са Меценом има да устолличи урбани мит о етичком песнику. А да бисмо најзад растурили и последње илузије о документарности те сцене, рецимо да је она по свој прилици моделована према сусрету Биона из Бористена (битног узора за Хорацијеву сатиру) са краљем Антигоном Гонатом (Diog. Laert. 4.46).

6. Поеџика њређуџкивања: минус-нараџија

Издвоџићемо још две Хорацијеве песме као занимљиве са становишта нараџије. Сатира 1.5 и ода 1.37 текстови су повезани са одређеним спољним догађајима. Сатира, традиционално позната под заглављем „Пут у Брундизиј”, одражава Хорацијеве догодовштине на путу за овај апулски град. Сврха пута била је изузетно деликатна дипломатска мисија: Мецена је имао да посредује између Октавијана и Антонија, чији је савез почео да попушта због

⁵⁴ Исто, 280–281.

сукобљених интереса. Година је 37. п. н. е., а Хорације путује као део Меценине свите. Ода 1.37 слављеничка је песма поводом Октавијанове победе код Акција (31. г.) и уклањања последњих непријатеља, Антонија и Клеопатре (30. г.).

И један и други текст наративни су. Оба се баве политичким догађајима, и оба прећуткују. У сатири је изостављен повод путовања и детаљи о њему. Састанак у Брундизију био је од велике важности за читаву државу: неповољан исход могао је значити поновни суноврат у грађански рат. Овај „догађај високог ризика” нипошто није приказан као такав, и фокус Хорацијев намерно је на путовању и успутним доживљајима. Ода, иако симпотичко-слављеничка (у алкејском кључу), слави само победу над Клеопатром. Краљица је приказана као душманин, варварски непријатељ државе, док је заправо Антоније тај који је био коловођа побеђене странке. Иако се краљичин пораз, бег и смрт приповедају, Антонијево присуство чита се између редова. Размотрићемо наративне поступке у ове две песме и утврдићемо сугестивна места у тексту. Циљ је да боље схватимо како је Хорацију пошло за руком да „говори о свему осим о ономе што је главно”, а да се главни предмет ипак осећа.

6.1. Дијломајско приповедање

Iter Brundisinum, пета сатира у првој књизи, за узор има Луцилијеву сатиру о путу на Сицилију (*Iter Siculum*).⁵⁵ Сатирични жанр искористио је Хорације да на жив и сликовит начин прикаже пределе, места и људе. Осим безимених морнара и крчмара појављују се и Хорацијеви пријатељи Вергилије, Варије и Мецена. Политичка мисија помиње се успутно, у једном једином стиху (29), а име младог Цезара уопште се не јавља. Проседе је типичан за сатиру: спонтан и колоквијалан израз, наратија, спорадично и дијалашке реплике.

Хорације још једаред своју биографску грађу обрађује кроз познати књижевни оквир. Више него многе сатире Хорацијеве, ова тражи читаочеву сарадњу. Видели смо да се значење текста у потпуности остварује тек у чину примања од стране читаоца који поседује извесна знања. *Пућ у Брундизиј* иште читаоца коме је познат Луцилије, али и таквог коме ће напетост политичко-војне ситуације у том тренутку бити блиска. Чињеница да Хорације кружи око тако битног догађаја а да га напослетку и не стави у текст изазива осећај недоречености.

⁵⁵ Fraenkel, нав. дело, 105.

Текст сатире нормална је Хорацијева „конверзација”:

Egressum magna me accepit Aricia Roma
hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,
Graecorum longe doctissimus. inde Forum Appi
differtum nautis cauponibus atque malignis.
hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
praecinctis unum; minus est gravis Appia tardis.
hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
indico bellum, cenantis haud animo aequo
exspectans comites. (1–9)

Кад напустих велики Рим при-
мила ме малена крчма у Арицији.
Са мноштем беше Хелиодор ретор,
најученији међу Грцима. Потом
дође Апијев Форум, крцат мор-
нарима и поквареним механци-
јама. Ову трасу поделили смо
надвоје због лењости, мада је
хитрији путници пређу за један
дан. Апијев друм је подношљи-
вији кад се иде клај-клај. На том
месту ја због воде (јер била је
грозна) заратим са желуцем, па
нестрпљиво сачекам док ми дру-
штво вечера.

На основу малобројних Луцилијевих фрагмената зна се да је Хорације неке од својих стихова адаптирао према старијем узору.⁵⁶ Није могуће детаљније утврдити размере тих адаптација, али поетика ове сатире типично је хорацијевска. Окружење је урбано, а тежиште је на интеракцији између припадника највиших и најнижих друштвених слојева.

Пристизање Мецене и његових сарадника тера наратора да искаже сврху путовања, али у мало речи. Прича, која се и до тог узгредног помињања бавила тривијалним питањима, наставља у истом тону:

---

⁵⁶ Исто, 108–111.

mali culices ranaeque palustres
 avertunt somnos, absentem cantat amicam
 multa prolutus vappa nauta atque viator
 certatim. [...]
 huc venturus erat Maecenas optimus atque
 Cocceius, missi magnis de rebus uterque
 legati, aversos soliti conponere amicos.
 hic oculis ego nigra meis collyria lippus
 illinere; interea Maecenas advenit atque
 Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem
 factus homo, Antoni non ut magis alter amicus.
 (14–17; 27–33)

Проклети комарци и мочварне жабе терају сан са очију. Неки морнар, натрескан од много изветрелог вина, пева о далекој драгој, а са њим наизменице и путник. (...) Ту је имао да дође мој најдражи Мецена, као и Кокцеј. Обојица су послати као легати о неким веома важним питањима, искусни у мирњу посвађаних пријатеља. Ту и ја намажем црни мелем на своје крмеливе очи. Утом пристигну Мецена, Кокцеј, Капитон и Фонтеј – човек изузетан, сав под конач, таква да нико Антонију ближи није.

Стихови 27–29 су све што се чује о „осетљивим питањима” која су покренула догађај опеван у сатири. Није случајно ни то што су Антоније и Октавијан окарактерисани као пријатељи. Мецена и Кокцеј долазе са Цезарове стране, док је за Фонтеја наглашено да је веома близак Антонију. Фонтеј је и „изврстан човек”: Хорације као да избегава да заузме страну у том „пријатељском неспоразуму”. Он приповеда дипломатски.

Рекли смо да Хорацијева прича обилази око предмета који читаоца вероватно највише интересује. Више бисмо волели када би нам дао увид у ток преговора, или барем у онај део у који је могао имати увида. Био би то прворазредан историјски извор. То је, међутим, мана савременог стручног читаоца – нека врста академског воајеризма. Хорације није имао потребе да пише о детаљима састанка у Брундизију. Око традиционалног мотива путовања саздао је високостилизовану и интертекстуалним нитима прожећу сатиру. Велики део њеног ефекта садржи се у политичком подтексту. Савремени читалац знао је да су се преговори завршили повољно и да је крвави сукоб бар тренутно избегнут. Својеврсном поетиком прећуткивања и тактичног изостављања Хорацију је пошло за руком да осетљиву материју обради у ироничном и алузивном кључу.

6.2. *Damnatio memoriae*

Последња песма којој ћемо посветити пажњу са становишта нарације претпоследња је ода у првој књизи Хорацијевој. Песма прича о победи над Клеопатром и позива на славље:

Nunc est bibendum, nunc pede libero
pulsanda tellus, nunc Saliaribus
ornare pulvinar deorum
tempus erat dapibus, sodales.

antehac nefas depromere Caecubum
cellis avitis, dum Capitolio
regina †dementis† ruinas
funus et imperio parabat

contaminato cum grege turpium,
morbo virorum, quidlibet impotens
sperare fortunaque dulci
ebria. sed minuit furorem

vix una sospes navis ab ignibus
mentemque lymphatam Mareotico
redegit in veros timores
Caesar ab Italia volantem

remis adurgens, accipiter velut
mollis columbas aut leporem citus
venator in campis nivali
Haemoniae, daret ut catenis

fatale monstrum; quae generosius
perire quaerens nec muliebriter
expavit ensem nec latentis
classe cita reparavit oras,

ausa et iacentem visere regiam
vultu sereno, fortis et asperas
tractare serpentis, ut atrum
corpore conbiberet venenum,

deliberata morte ferocior,
saevis Liburnis scilicet invidens
privata deduci superbo,
non humilis mulier triumpho.
(1.37)

Сад нек се пије, сад ногом слободно лупи о земљу, сад салијским гозбама украсимо богова постелеу, другови! Досад није ваљало вадити цекупско вино из дедовских подрума, док је махнита краљица сновала пропаст Капитолу и погреб царству, заједно са својом кварном мушком бандом, од пожуде изопаченом. Она је, у свом пијанству, безглаво очекивала повољан исход! Међутим, њено лудило отрезнило је то што једва да се један брод спасао из пламенова. Памет померену мареотским вином отрезнио је и натерао на страх Цезар. Он је краљицу у бегу гонио на галији у стопу, као што брзи ловац стрмоглаво тера нежне голунице или зеца по снежним пољима тесалским, да баци у кврге опасно чудовиште. А она је часнију потражила смрт, није се, на женски начин, уплашила мача, нити је хитрим бродовљем потражила неке скривене обале. Одважно и мирна лика погледала је своје пале дворе; храбро је баратала отровним гујама да би јој тело испило смртоносни отров – још пркоснија јер је сама решила да умре. Одбила је, очито, да буде свргнута и спроведена душманским лађама либурнским на охоли тријумф, та достојанствена жена.

Почетак песме призива у сећање познати Алкејев дистих (фр. 332, LP):

νῦν χρῆ μεθύσθην καί τινα πὲρ βίαν   Сад напиту се треба, и пити на
πῶνην, ἐπεὶ δὴ κάτθανε Μύρσιλος.   силу, јер умро је Мирсил.

Алкеј служи само као интертекстуална потка за Хорацијеву пригодну песму. Његов противник је Клеопатра, владар древног краљевства и непријатељ васколике државе римске. Упада, међутим, у очи начин на који је Хорације испричао догађаје око битке код Акција. Помиње се само Клеопатра, иако је прави противник Антоније. Он као да је избрисан из песме. Његово присуство осећа се између редова. Пиће и опијеност фигурирају од прве до последње строфе. Пијанство се приписује Клеопатри, која је окружена „бандом енуха” – Октавијанова пропаганда пред коначни обрачун приказала је Антонија као алкохоличара омекшалог од источњачких уживања, феминизираниг и немужевног. Циљ је био представити га као човека одрођеног од римског начина живота, као странца и варварина којег треба уклонити.

Као што је речено, не зна се је ли Хорације лично видео битку код Акција. Подаци које пружа претерани су, у складу са разудано-симпотичким карактером песме. Из битке се спасао знатно већи број него „једва једна лађа”.⁵⁷ Октавијан се није дао у потеру за краљицом, већ је његов долазак у Александрију уследио тек идуће године. Клеопатра која се „није уплашила мача” можда је алузија на Антонијево самоубиство.

Да ли је Хорације у овој песми био глас Августове пропаганде или искрено одушевљени патриота? Цезарово име појављује се на тачном средишту песме. Чињенице о битки „спиноване” су тако да огласе славну победу Рима.⁵⁸ Ако није био присутан, Хорације је можда о сукобу знао онолико колико је дозвољено да у јавност доспе, што би га начинило жртвом пропаганде пре него њеним гласноговорником.⁵⁹

Клеопатра, која је на почетку описана као пијана и махнита, постаје, како песма одмиче, јуначки лик. Тај развој прати се кроз три сразмерне наративне епизоде.⁶⁰ Најпре су у контраст стављени слављеничка гозба Римљана и Клеопатрино пијано махнитање, потом је представљена као *fatale monstrum*, да би најзад постала

⁵⁷ Horace, *Odes, Book I*, ed. Roland Mayer, Cambridge University Press, Cambridge 2012, 220–221.

⁵⁸ Исто, 224–225.

⁵⁹ Исто, 225.

⁶⁰ Davis, нав. дело, 235.

fortis, ferox и non humilis mulier.⁶¹ Њен избор часне смрти, „неженствено” одсуство страха (у антитези према женственим мушкарцима који је окружују; да ли је то Клеопатра већи муж него Антоније?), одбијање да буде понижена – све је то чини достојанственом и племенитом краљицом. Победа над таквим владаром и над најспособнијим војсковођом римскога света чини Октавијанов успех још већим.⁶²

Изостављање Антонија из ове динамичне нарације (уметнуте, на Хорацију толико драг начин, у перформативни оквир теревенке) као да представља *damnatio memoriae*.⁶³ Антоније је присутан, поступци и особине које се за њега везују јављају се у причи, једино недостаје његово име. Попут вештог каменоресца Хорације је длетом изгребао Антонија из своје песме. Син Рима који је зарад љубави варварске краљице окренуо леђа отаџбини има да буде заборављен као велико ругло. У стварности, Октавијан је желео да се реши сваког помена на свог уништеног противника и његове присталице. Хорацијева виртуозна ода произвела је за векове једну поетски освештану верзију легенде. Прећутавши незгодне детаље и комплетно изоставивши Антонија, Хорације је отпевао своју можда најсмелију политичку песму, а да је ипак повео рачуна шта и како је казао.

7. Закључак

У овом раду узели смо наративност код Хорација као полазну тачку. Сматрајући приповедање за атипичан вид израза у лирској поезији, настојали смо да утврдимо на који начин нарација доприноси ефекту појединих песама. Размотрили смо и структуру и начин функционисања Хорацијевих приповести.

Нарација у одама и сатирама најчешће је у првом лицу. Приповедач је једнак лирском гласу, или је то лик или јунак који се у песми јавља. Фокализација је екстерна.

У свим збиркама Хорације говори „у своје име”. Тај човек из песме читаоца увлачи у разне своје доживљаје. У сатирама, биране ситуације („из живота”) приказују читаоцу нехајног Хорација: он примећује људе око себе, иронично их коментарише у друштву пријатеља, не претендује на велике мисли и дела.

Лирске оде Хорацијеве шареније су тематски. Јединственом целином чини их акт певања који свака од њих представља. Свака

⁶¹ Исто, 236–242.

⁶² Ronald Syme, *The Roman Revolution*, Clarendon Press, Oxford 1939, 299. На сасвим супротан начин представио је Клеопатру Проперције у својој елегии написаној истим поводом (3.11).

⁶³ Проперције је, такође, изоставио Антонија из своје песме о Акцију (4.6).

ода имитира напев о одређеној прилици: испраћај или дочекивање неког пријатеља, славље или туговање због нечега, давање савета итд. Хорације из ода је певач. Његов глас расипа песму, тугује или се радује.

Свака Хорацијева песма, било сатира, ода, епода или епистула, представља комуникациони чин. Управо због инхерентног осећаја усмености, улога примаоца у реализацији значења пресудна је. Уместо да у текстовима видимо поруке моралне, политичке или етичке, боље ћемо их разумети ако на уму држимо њихову отвореност.⁶⁴ Трагови у тексту активирају читаоачеве културне рецепторе и он дограђује значење сетом својих знања.

Приповедање је један од видова израза којима се Хорације служи у свом певању. Видели смо да се приче тичу или моралних питања, или песникове личности. То су примери из историје и мита, или нови, лични, митски наратив. (Песме које смо издвојили нису једине у којима се код Хорација јављају приче; издвојили смо оне које су нам изгледале изразите.) Нарација је посебно погодна за голицање примаоачевог хоризонта очекивања. Представљање неке чињенице у митском или литерарном кључу ефикасан је начин да се промовишу идеје или жељени ставови. Али песник може да преосмишљава познате приче за своје потребе и без „задњих намера”: његова публика може бити таква која мари да се забавља алузивним и ироничним текстовима. Интертекстуална игра може да послужи и за пародирање⁶⁵, као и за политичке обрачуне.

Причање је уопште добар начин да се публици одржи пажња, да се говориу да на живости и занимљивости. Хорацијева необична даровитост дала му је осећај за глатке прелазе, ефектне поенте и живо приповедање. Приче су му релевантне, живописне и одмерене. Ни у одама нису ван свог места.

Лепотом израза, дотераношћу стиха, топлим осећајем за човекова осећања и уопште складом који се осећа у његовој музици Хорације је завредео себи „спомен трајнији од бронзе”. Премда га је опевао, вероватно није предвидео његову величину: царске пирамиде заиста јесу остале у његовој сенци.

Мср Никола Д. Голубовић
University of Pennsylvania
School of Arts and Sciences
Department of Classical Studies
Докторске студије
nicola.golubovic@gmail.com

⁶⁴ Концепт који је Умберто Еко назвао *opera aperta*.

⁶⁵ Тако Петроније, Сенка у *Ошикељењу*.